

Izhaja vsak četrtek,
Velja s poštnino vred in
v Mariboru s pošiljanjem
na dom
na celo leto . . . 3 fl.
" pol leta . . . 1 fl. 50 k.
" 1/4 . . . — fl. 80 k.
Brez pošiljanja na dom
za celo leto . . . 2 fl. 50 k.
" pol leta . . . 1 fl. 30 k.
" 1/4 . . . — fl. 70 k.
Posamezni listi so dobijo
pri knjigarju Novaku na
velikem trgu za 5 k.

SLOVENSKI

GOSPODAR.

Podučiven list za slovensko ljudstvo.

Naročnino sprejema vred-
ništvo v Mariboru.

Rokopisi se ne vračajo,
neplačani listi ne
prijemajo.

Oznaniła se prijemajo in
plača se za navadno vrstico
če se oznanilo natisne en-
krat, 10 kr., če dvakrat,
15 kr., če trikrat 20 kr.,
in vsakokrat za kolek 30 k.

„Poduk v gospodarstvu bogati deželó.“

Štv. 30.

V Mariboru 28. julija 1870.

Tečaj IV.

Tabor pri Kapeli,

eno uro niže Radgone.

(Dalje.)

Gosp. dr. Prelog je izročil predsedništvo g. prof. Šu-
mann in je govoril tako-le:

Prečastiti rojaki! Naša posestva so z zemljišnim in
hišnim davkom preobložena, če to ostane še zanaprej, ne
bomo mogli več dače zmagati, ne moremo priti do boljšega
in če se še dača povekša, moramo priti na boben. To bode
predmet mojega danesnjega govora.

Da je dača sploh prevelika v Cislajtaniji, tega ni treba
nikomur dokazovati, ki dačo plačuje; vprašanje je zdaj samo
to; kaj pa je za vzrok, da je dača posebno zadnja leta,
tako strašno visoko prirastla?

Vzrok, zakaj je dača od leta 1848 tako strašno pri-
rastla, je ta, da je naše cesarstvo bilo od onega časa trikrat
strašno v vojsko zapleteno, vojska pa potrebuje denarja in
cesarstvo je moralo delati dolge, ker v kratkem toliko dače
povekšati ni moglo, kolikor so vojske potrebovale; od l. 1848,
ko smo še imeli samo okolo sedemsto milijonov dolga, je
zato dolg narastel na više od tri tisoč milijonov goldinarjev.
Za ta veliki dolg pa država mora plačevati obresti in zvu-
tega še mora imeti zmirom veliko armado, da se brani proti
zunajnim neprijateljem, ki jo hočejo napadati, vse to je po-
trebovalo strašno mnogo denarja, in ker vlada drugih virov
nima, je morala od leta do leta dače povekšavati, in tako
je prišlo, da so posebno naša zemljišča z dačo skorej pre-
več obložena.

Vse, kar si posestnik pridela, skorej gre na dačo, in
če tedaj gospodar nima drugih dohodkov, kakor samo od
grunta, skorej dače ne more zmagati. Da gruntne dohodke
dača vse požere, se celo lahko dokaže. Postavimo, da bi
posestnik vsa svoja dela tako rajtal, kakor bi dobil plačano,
če bi kateremu drugemu, postavimo plug zemlje dvakrat obr-
nol, izoral, posejal, povlačil, žito požel, domu spravil in iz-
mlatil in še seme k temu, bi ta rajtinga kazala, da je za
pridelano zrnje v dobri letini in pri dobri ceni komaj toliko
dobil, kolikor je izneslo njegovo delo in kolikor iznese dača
od grunta; kde pa so obresti od kapitala? Če je tedaj tako,
da dača skorej vse požere, kar grunt prinese, mi morete
pritrđiti, da je gruntna dača prevelika.

Dalje sem rekel, če bo dača zanaprej ostala tako ve-
lika, je ne bomo mogli več zmagati; in to Vam hočem spet
dokazati.

Kmet svojega grunta sam obdelavati ne more, temuč
potrebuje družine, znano pa nam je vsem, da družina od
leta do leta zahteva veči zaslužek in to po pravici, ker tudi
družina mora vse draže plačevati v štacunah, ravno tako
hočejo delavci imeti veči zaslužek iz onega istega vzroka,
ker pa kmet, kakor sem rekel brez družine in težakov svo-
jega grunta obdelovati ne more, mora biti njegova prva skrb,
da si ohrani družino in da dobi potrebne težake, ker če
grunta ob času ne bo dobro oskrbel, ne bo mogel sam od
njega živeti, tim manj pa še dače plačevati.

Če dalje premislimo, da tudi obrtniki od dné do dné

tirjajo za svoje delo večo plačo, da je vsako orodje v šta-
cunah dražeje, kar je vse kriva velika dača, katero tudi obrt-
niki in štacunari plačevati morajo; moramo reči, da tudi tu-
kaj ima posestnik več stroškov. Vsak posestnik tedaj, ki
mora imeti delavce, družino in potrebno orodje, če hoče svoj
grunt dobro obdelati, bo moral od dné do dné za vse to
več plačevati in tim manj mu bo ostalo za dačo in posledek
je tedaj celo gotov, da po času tako velike dače ne bomo
mogli več plačevati.

Rekel sem tudi, da če zemljišna dača še dalje ostane,
tako veliki posestniki ne morejo priti do boljšega.

Časi so zdaj teki, da kar ne gre naprej, gre nazaj, in
to velja tudi o kmetu, da pa kmet more napredovati, se
mora učiti, in k temu so potrebne dobre gospodarske knjige
in gospodarski časniki, to pa vse velja denar, denarja pa ni,
ker gre vse na dačo. Dalje je potrebno, da si kmet spravi
boljše orodje ali celo mašine, to pa spet potrebuje denar.
K napredku v gospodarstvu je sila potrebno, da kmet pošlje
svoje otroke v gospodarske šole, v realko, da se tamo naučijo
potrebni stvari, ubogi kmet bi rad poslal svojega sinčeka v
v take šole, ker dobro zna, da bi mu bile zlo koristne, ali
bi ga dal celo študirati, ker vidi, da fantek ima veselje in
talent za to, ali kaj more revež storiti, denarja ni, dača vse
požere. Če tedaj posestnik zastran velike dače ne more pod-
nečevati sebe in svojih otrok, če si ne more spraviti boljšega
in potrebnega orodja, je gotovo velika dača največ vzrok,
da ne more priti do boljšega.

Zdaj pa še dalje pogledimo na razmere med posestniki
v Cis- in Translajtaniji, in bomo se v kratkem prepričali,
da cislajtanski kmeti morajo priti na boben, če bodo raz-
mere dolgo take ostale.

Naši sosedi Madjari in Hrvati imajo dosta boljša zem-
ljišča, kakor mi, pridelajo zato lahko mnogo več kakor mi
in pridelke zato lože za boljši kup prodavajo, ker plačujejo
mного manje dače od nas. Vse to je vzrok, da se pri nas
kupuje tako strašno mnogo ogerskega in hrvaškega zrnja in
vina, ker z vožnjo vred pride še zmirom bolj kup, kakor
naše. Kaj pa sledi iz tega? Iz tega sledi, da so naši po-
sestniki prisiljeni svoje pridelke tudi za bolj kup prodavati,
da tedaj spet menje denarja dobijo, in če bodo take raz-
mere med Cislajtanijo in Translajtanijo še dalje ostale, mo-
rajo naši kmeti priti na boben.

Če so tedaj razmere že zdaj take, da posestnik zem-
ljiščne dače skorej ne more več zmagati, da pri tej veliki
dači ne more priti do boljšega, ampak po času celo na nič,
tedaj mi ne bo dalje potrebno dokazovati, da posestniki mo-
rajo priti na boben, če se še zemljišna dača celo povekša.

Ali pa res kdo misli na povekšanje dače v vezdanjih
časih, da! misli se misli, to se je pokazalo iz pogovarjanja
prejšnjega ministra Giskra z nekim poslancem: „Avstrijanci
še zmirom plačujejo premalo dače!“ reče minister, na to mu
reče poslanec, „Ekscelencija, morebiti hočete reči, da dače
niso prav razmerno razdeljene!“ „Ne, ne!“ reče hitro mini-
ster, „Avstrijanci plačujejo še premalo dače!“ Iz tega se
zadosti jasno vidi, da še vladni ljudje zmirom mislijo na
povišanje dače.

Da se 10 procentov doklade naj dá k vžitini, je tudi
v zadnjem državnem zboru predložil poslanec Lohninger,

kterega so imeli čast izvoliti Radgončani, državni zbor je ta predlog odobril in cesar je postavo potrdil.

Marsikteri bo morebiti rekel, kaj pa za to, naj se vžitnina le povekša, saj jo plačujejo samo mesari in krčmari, ki tako imajo preveč dobička. Takemu rečem to, da se zlo moti če misli, da mesarji, pivarji in krčmarji plačujejo vžitnino, in mu rečem, da jo oni celo ne plačujejo, temuč le tisti, ki od njih kupujejo živež in celo tisti, ki jim kaj prodajo, ker če n. pr. krčmar plačuje več vžitnine že pri kupovanju vina, to zmirom posestniku pod nos riva in reče, da ne more zdaj tako drago plačati, ker mora več vžitnine plačati. Marsikteri posestnik se res usmili in mu da vedro vina za pol ali celi goldinar boljši kup. Tedaj še tukaj posestnik plača spet več dače; če pa potem maselček vina pri krčmarju pije, ga spet mora dražje plačati, ker krčmar ga spet zaradi večše dače dražje toči in čeravno na maselček morebit samo četrť krajcarja pride, vendar že rajta krajcar več in pri tem še krčmar ima tedaj celo dobiček. Ravno to isto je pri mesarju. Vsako povekšanje dače doleti zato zmirom tudi posestnika.

Če so tedaj naša posestva z zemljišnim davkom tako obložena, da dača vse požere kar prinesejo, če dače počasi ne bomo mogli več zmagati, kaj tedaj hočemo danas tukaj izreči. Počemo izreči, da se naj državno gospodarstvo tako uravnava, da se dače spet ponižajo. — Ali pa je mogoče v vezdanjih časih znižati dače? Mogoče je, in edino po tem, če se zniža število vojakov, in če se višim častnikom ne bodo plačevale tako strašno velike penzije. To je edina pot, po kateri je mogoče znižati državne stroške, in po tem tudi dače, to tedaj tukaj vsi zbrani izrecite.

Na to stopi podpredsednik g. prof. Šuman na oder in priporoča še v kratkih in krepkih besedah to-le resolucijo: Vsi tukaj nazoči izrekamo: ker so naša posestva z zemljišnim in hišnim davkom preobložena, se naj državno gospodarstvo tako uravnava, da se dača zniža, ali če to ni mogoče, naj se v prihodnje ne povekša! Rezolucija se je soglasno sprejela. (Dalje.)

Slovenska govora pri prvem shodu katoliškega konservativnega društva v Mariboru 17. julija 1870.

Govor gosp. dr. Ulaga.

Predragi slovenski rojaki!

Povabljen po osnovalnem odboru kat. pol. društva, da naj o prvem občnem shodu Slovence ogovorim, sem rad v to dovolil, ker si v srečo štejem, ako zamorem le količkaj pripomoči dobri stvari, ktero danas očitno začenjamo.

Da Vas predolgo ne mudim, Vam hočem razjasniti le eno reč: čemu nam je katol. politiškega društva potreba? Potrebo izreka §. 2 naših postav, ki se glasi: „Namen društva je, braniti in pospeševati katoliško-konservativne zadeve v cerkvenem, državljanskem, družbinskem obziru.“

Tedaj hoče društvo v vsem, kar sv. cerkev, državo in družbino (familijo) zadeva, konservativno pot hoditi.

Kaj pa so konservativne zadeve, za ktere se hoče naše društvo potezati? Beseda „konservativno“ je tuja latin. beseda; v slovenskem kakor tudi v nemškem jeziku prave besede za to ni. Nje pomen se pa da s to le priliko pojasniti. — Če pošten oče svojega sina iz doma v više šole pošlje, mu blizo ta-le nauk za popotnico dá: Sin! bodi pameten in pošten, kjerkoli boš. Pred vsem lepo Bogu služi, kakor smo te doma učili; zakaj, kdor Bogu služiti zanemarija, sam sebe in svojo pravo, večno srečo zanemari. Uči se pridno in vestno, da ne bom zastonj za tebe trošil. Varuj se, kot same kuge hudobnih tovaršij, ki človeku glavo zmešajo in mu srce pokazé. Nikar ne zapravljaj denarja, ki ga težko zmorem, ampak pogledaj trikrat groš, preden ga izdaš. In ko se boš kaj več naučil, kakor eden nas kmetov zna, ne bodi zavolj tega ošaben, da bi mene ali mater ali sosede zaničeval, marveč ponižno se nosi, in spoštuj vse svoje žive dni, kar je sveto in spoštovanja vredno. In slednjič še eno! Jaz, tvoj oča, sem in ostanem zvest Slovenec, ker me je mati slovenska rodila, in mi je Bog dal slovensko govoriti; rado

se pa zgodi, da ljudje, ki so se po visokih šolah potikali, potem svoje rojake zaničujejo, češ, da so priprosti „bindiše bauern!“ Te sramote mi ti, moj sin nikdar ne stori! Le uri si glavico, da te bo enkrat slov. domovina vesela, ko boš kaj vrlega za-njo opravil! Ostani toraj vselej zvest katol. kristijan, pošten slovensk korenjak, svojim starišem pa hvaležen sin!

Vidite tako govori moder oče; in kar svojemu sinu naroča, ima svojo korenino v živi veri, v ljubezni do slovenske domovine. In ako človek to spoštuje, kar uči sv. vera, in kar je človeku prirojeno, od Boga dano; ako v posvetnih rečeh svoje vesti ne prodá, ampak vse lepo uravná, kakor Bog in prava pamet veleva, — ako človek tako dela, se mu pravi, da je konservativen, ker ohranja in varuje to, kar je sveto, pošteno in pravično.

Če tedaj tudi mi konservativno društvo snujemo, dajemo s tem na znanje, da hočemo v vseh rečeh, ki nas zadevajo, dati najpred Bogu, kar je božjega, potem cesarju, kar cesarju in carstvu gre, pa tudi slovenski svoji domovini, kar ji gre in česar še morebiti krvavo potrebuje. Zatoraj smo si za ravnilo izbrali tehtno besedo: „Vse za vero, dom, cesarja!“

Pa me vpraša morebiti kdo: Kaj, ali se to ne godi že itak? Mar nam kdo brani, zvestim katoličanom in dobrim državljanom in Slovencem biti?

Da pravo pogodim, in me vsak lahko zastopi, si moramo to reč bolj na tanko pogledati. Res je, da ti nihče ne brani, doma k službi božji hoditi, krščanske dolžnosti splovnati; res je, da če svoje davke plačuješ, te gosposka pri miru pusti in med dobre državljanse šteje; tudi ti nihče ne brani, da slovensko govoriš in morebiti še celo svoje ime po slovensko podpišeš. Če tedaj le na sebe in v svojo domačo biho ali vés gledaš, kjer si doma, boš morebiti rekel: nam je vse prav, ko bi le z štibro nekaj bolj na nizko šlo. — Toda, ljubi moj rojak! ti si katoličan in tebi mora mar biti za to, kako se sv. kat. cerkvi sploh, posebno v Avstriji godi; ti si Avstrijanec, in tebi mora tudi mar biti za to, kako da se vsej Avstriji godi; ti si Slovenec, in tebe mora skrbeti, ali se Slovencem sploh dobro in po pravici godi ali ne! — Kdor dalje ne gleda, kakor le po svoji vési, ta je podoben pajku, čegar kraljestvo tudi dalej ne sega, kakor njegova pajčevina, ktero si je spredel.

Ódprite, dragi rojaki, svoje oči in glejte, kako se nam godi! —

Na dveh straneh se sv. kat. cerkvi posebno krivica pri nas godi. Krivica v nebó vpijoča je, da sme vsak rogovilež po časnikih udrihati po sv. kat. cerkvi, po njenih posvečenih pastirjih, po njenih pravicah in napravah. Na hvalo našim slovenskim časnikarjem bodi rečeno, da v tej zadevi bolj pošteno ravnjajo, ker nalašč ne žalijo sv. cerkve, laži in brezverstva po svetu ne trosijo. Slava jim! Kako vse drugače pa dela mnogo nemških časnikarjev, ki že ne bodo zadosti zaničljivih imen imeli, ktera bi duhovnikom dali, da bi jih le pred svetom zasramovali in jim zaupanje pri katoliških kristjanih podkopali. In take liste plačuje in bere tudi mnogo Slovencev, kat. Slovencev. Ali je to prav. (Klici: ni prav!) Če je to prav, potem je tudi prav, pomagati lažnjivemu obrekovalcu, da prav debelo laže in očitno obrekuje. Če pa to ni prav, potem je gotovo greh in sramota katoliškemu kristjanu, z denarji podpirati in brati liste, ki so polni žolča in krivice proti kat. cerkvi. (Klici: res je to!)

Kaj je tedaj storiti? — Združiti se morajo poštenjaki in si zvesto obljubiti, da nobeden več hudobnega časnika ne plačuje in v roke ne vzame. Če bodo vsi, ki stopijo v naše društvo in kteri so do sedaj ali sami ali v družbi z drugimi takošni nemški list plačevali, si besedo dali, da tega več ne storé, ampak si, če že hočejo nemški list brati, naročé pošten nemški list, ki v Gradcu izhaja: se bo hudobiji in pobujšanju jez postavil, in — društveniki si bodo roke umili. Le združene moči kaj zamorejo; več ko je odločnih in poštenih katoličanov, manj bo naročnikov in bralcev slabih novin. Ker se tedaj po hudobnih časnikih sv. cerkvi krivica godi, je treba krivico odvrčati. Odvrčali jo pa bomo, če ji odtegnemo denarno pomoč, in če se lepo združimo, da bomo tudi s peresom zamogli laž in krivico pobijati.

Druga krivica, ki se sv. cerkvi godi, je: da razun poduka v krš. nauku, nima nič več pri šolah govoriti. Ker je to silno rahla reč, vas prosim, da me prav tenko poslušate. Ljudje, ki vse površno sodijo, crkvi oponašajo, da hoče nad šolo in g. g. učite-

lji gospodovati. — No, brez gosposke nihče na svetu ni, in gg. učitelji so se menda v kratkem času svoje nove svobode prepričali, da je pokoršina vselej jarem, in sicer toliko težji, kolikor več jih je, ki zapovedujejo. — Gospodovati sv. cerkev neče; z druge strani pa tudi rpeti ne more, da bi verniki, njeni otroci nad njo gospodovali, njo spodrivali. Gospodovati in cerkev strahovati se pa pravi, ako se učitelji izreajo in postavljajo, brez da sme cerkev besedico vmes govoriti; gospodovati se pravi, ako se cerkvi brani gledati in skrbeti, kako da se učitelj vede, v kakem duhu da mladež izreja.

Prijatelji dragi! v vsakem stanu je poštenih in pravičnih, je pa tudi malopridnih in hudobnih ljudi. Zatoraj imajo uradniki svojih nadzornikov iz uradniškega stanu, in vlada ne dopušča, da bi vojaška gosposka nad uradniki čula; vojniki imajo svojo vojaško gosposko, in vlada ne dopušča, da bi vradniki vojakom gospodje bili. — In učitelji? šola? kakošno gosposko morajo imeti? Gotovo mi nijeden pameten človek ugovarjal ne bo, ako rečem: Naj boljša in naj primerniša gosposka za naše katoliške šole bo, ako se izbere iz vseh stanov, kateri se s podnikom in otroško izrejo pečajo, in to je gotovo v prvi vrsti duhovski stan, in častivreden učiteljski stan sam. Oba se trudita z odrejo mladine, oba poznata in ču-tita najbolj njene potrebe; oba pa tudi drug drugega potrebujeta, da se mladež v pravem, t. j. kristjanskem duhu izredi. Kat. cerkev se veseli in želi, da se mladina v šoli na vsako stran dobro izuri; ali brez strahu božjega, brez pravega kristjanskega duha v srcu je ravno izurjena mladina v kratkih letih kervav bič starišem, srenjam in deželni, ki mora zraven novih šolskih poslopij tudi za primerno število ječ skrbeti, da mlade hudobneže kroti.

Živa potreba je toraj, da se nove šolske postave, se vé da po postavnem potu prenaréde tako, da se tudi cerkvi, ki ima od Boga povelje in oblast učiti in svet k pravičnosti napeljevati, dostojno mesto odloči, da bode šola tudi njeni skrbi izročena, in da se bo tudi cerkvena oblast poprašala, ali je ta in oni za učitelja ali ne? Šolam pri nas je treba narodnih, poštenih, pravičnih in krščanskih učiteljev. Gorje starišem in občanam, ako se v naše šole pritepe duh neverstva in dušne vnemarnosti! In kdo bo to zabranil, ako cerkev molčati mora, naj si je tudi učitelj liberaluh po novem kopitu? Človek je človek, in s tem, da okrajni šolski svet ali pa deželno poglavarstvo komu učiteljsko službo da, še nima srenja poročstva, da je učitelj dober, vseskozi zanesljiv mož, kateremu se zamore mladež z dobro vestjo izročiti. — Pred enim mesecem je tukaj slovensk volilec milo tožil čez nespametnega učitelja, ki je otrokom kvasil, da je neumno pred križem se odkrivati, ker je to les a ne Bog! — Glejte ga liberaluha po novem kopitu! — Kar dela ta, to zamore po drugod še kdo drugi. In če so cerkvi roke zvezane, kaj bo iz takih šol?

Mislím tedaj, da se tudi od te strani ne le cerkvi, ampak še bolj kat. starišem krivica godi. Sopot ta krivica pa Vas, dragi rojaki, glasno kliče, da se pridružite našemu društvu. O vseh teh in enakih rečeh se bomo pogovarjali, homo pomočkov iskali in, če Bog da, jih tudi našli. Le če nas je prav veliko enih misli, se bo naš glas zaslišal, in utegne s časoma bolje biti. Nič ne pomaga doma zdihovati in tožiti nad slabim časom; mi moramo na noge stopiti in si boljših časov pripraviti!

Sem Vam dozdej razložil, da se Bogu in cerkvi ne dá, kar njemu gre, naj še ob kratkem povem, da se tudi cesarstvu in naši slovenski domovini ne dá, kar ji gre. — Imeli smo ne davno sopet volitev, ker so svitli cesar z državnim zborom vred tudi vse deželne zборе razun českega razpustili. V desetih letih se je zdaj že drugokrat zgodilo, da so svetli cesar morali državni zbor razpustiti; s tem so pa očitno pred svetom spoznali, da stvar ne gre prav. (Živi glasovi: Ne gre ne!) Kje pa fali? Kako bi pa naj šlo? Ali veste Vi, slovenski rojaki iz kmetov to? In če ne veste tega, kako Vam je potem mogoče prav voliti? Kdor ne vé, za kaj da pri volitvah gré, njemu se lahko zgodi, kakor naš slovenski prigovor pravi: Kdor dolgo izbira, si islaho izbere!

Če Vam toraj ob kratkem povem, kako da stvar stoji, storim to-le, da se prepričate, kako silno potreba da je dan danas tudi kmetu poduka v političkih rečeh, da ne gre brez glave k volitvi, ter se ne da vsakemu kričaču preslepiti. — Pred desetimi leti so dali naš svetli cesar ustavo, to je iz-

rekli so v posebnem pismu do vseh dežel in avstrijskih narodov, da ne bodo za naprej cesar sami s svojimi ministri postav dajali in z državnim premoženjem gospodarili, ampak da hočejo v teh rečeh poslance iz vseh dežel zaslišati in potem, kar bo prav, sklepati. To je ustava, kakor se vidi prav velika dobrota za posamesne dežele in vse cesarstvo. — Kako pa to — boste rekli — da so svetli cesar razpustili že v drugo državni zbor na Dunaju; saj so bli tam naši in poslanci drugih dežel. Se vé da so bli, pa ne vsi. Bili niso nikol ne Madjari, ne Hrvatje; večidel tudi ne Čehi kemskega kraljestva. Zakaj pa ti niso šli na Dunaj v državni zbor? Zato ne, ker imajo in se sklicujejo na svoje posebne deželne pravice, ki so jim od nekaj potrjene, in te pravice dajejo njih deželnim zborom posebne oblasti, katerih se Madjari in Hrvatje niso odpovedati hteli, in se jih Čehi odpovedati nočejo. Iz tega že vidite, da se ustava v Avstriji drugače izpeljati ne da, kakor po lepem dogovoru z vsemi deželami. Po teh dogovorih še le se določi, koliko oblasti se zamore odstopiti državnemu zboru na Dunaju, in in koliko jih mora ostati domačemu deželnemu zboru, da je dobro za celo deželo. In ker se dozdej s temi deželami ni dogovorilo, zato stvar ne gre naprej. Madjarom ali ogerski kronovini so sicer pravice se povrnele, dasi tudi še imata Hrvat in Madjar še marsikaj med seboj poravnati, preden si bota dobra. Pa s Čehi na Pemske in Moravske se še vlada pogodila ni, in dokler se ne pogodi, tudi Čebov na Dunaj ne bo. Poljaki, Slovenci in Tirolci so sicer pošiljali poslance v državni zbor, pa vsi ti so le šli na Dunaj, da se pošteno pogodijo in vsak sebi toliko pravic pridobijo, da jim je mogoče, kolikor se dá, srečno živeti in domovini za blagor skrbeti. Ko so tedaj Poljaki, Slovenci in Tirolci letos do živega se prepričali, da jim Nemci, ki imajo brez Čebov prav dober kup večino v državnem zboru, zaželjenih pravic nočejo dati, so državnemu zboru hrbet obrnoli in domu šli, in cesar so videli, da tako ne gre in so še Nemce domu poslali. Moralo je tudi odstopiti vse ministerstvo, ki je stvar tako napeljalo, in svetli cesar so izvolili nove ministre in prvaku med njimi rekli pomenljive besede: Storite mir med vsemi narodi, da bodo zadovoljni! — Kdor je tedaj na strani cesarjevi in vseh pravičnih Avstrijancev, njemu je moralo pri volitvah za to mar biti, da se izvolijo taki možje, ki hočejo spravo, mir z deželami in narodi. Je volil maiborski okraj po tem ravnilu? Se Vam je sploh povedalo, zakaj da gré? Mislím da ne; sicer se bo v kratkem pokazalo, ali sta izvoljena za spravo ali ne? Avstrija bo le srečna in mogočna, ako bodo vsi narodi in tudi mi Slovenci, enake pravice imeli. Dokler pa to ni, dokler imajo eni vse, drugi premalo, dokler je med narodi prepir, razdražba in nezadovoljnost, ne bo sreče, ker tudi žegna božjega ni! To sem le vse povrh omenil, in še nisim nič povedal, cesar je posebno nam Slovincem potreba, ako nočemo poginoti; pa časa danas za to ni. — Eno sem želel doseči, namreč prepričati Vas, kako živo da je poduka v vseh teh rečeh potreba. Naše društvo ima prelep namen, da se prijazno o vseh teh rečeh pogovarjamo in sklepamo, kako da nam je postopati, da bo za nas in za celo Avstrijo naj bolje. Kdor tedaj sreče vsej Avstriji, blagra svoji slovenski domovini želi, ta se nam bo pridružil, da bomo zamogli lepo zložno delati. „Vse za vero, dom cesarja!“ (Glasni „živio-in pravo.“ klici.)

Govor gosp. dr. Preloga.

Častita družba!

Štejem si v veliko čast, da je tudi meni dovoljeno danes govoriti v tem slavnem društvu, in posebno me veseli, da smem govoriti v svojem predragem maternem jeziku in razlagati svojim sorojakom potrebo, namen in koristi društva, katero se danas tukaj snuje. Od onega časa, kar smo dobili pravico, da se smejo društva snovati, je nastalo v Avstriji veliko raznih društev, in med temi posebno zadnja leta več „katoliško-konservativnih“, katerih namen je: delati za to, da se ohrani in pospešuje vse, kar je dobro in pravično, in da se ohrani katoliška vera, ktera nekim zlo mrzi. Konservativna društva se pa imajo tudi s političskimi rečmi pečati, kar je dan danas toliko bolj potrebno, ker imamo v Avstriji ustavo, to se pravi: takošno vlado, da državni zbor z deželnimi postavami dajejo, ktere potem svetli cesar potrjuje,

ter so veljavne. [Ni se toraj čuditi, marveč je to čisto prav, da ljudje o rečeh se pogovarjajo, za ktere se poprej niso brigali. Vsak se vtika v državne zadeve; pa vsak jih prav ne umé; vsak bi rad državne in cerkvene zadeve preuredil, pa le po svoji glavi in svoji želji. Med vsemi temi politiki-karji pa je največ takih, ki pravijo: vse staro je za nič; toraj mora vse pod klop, in vse mora postati, kakor mi hočemo! — Naj več takih političnih kričočev in nevednežev se nahaja v nemških političnih društvih, ki sami ne vedó, kaj da hočejo in kaj da je boljše ali slabše. Če take ljudi vprašaš, zakaj da je vse staro za nič? ti nobenega pravega vzroka povedati ne znajo, in se vsikdar odrežejo s tim, da staro ni liberalno, mi pa hočemo imeti vse po svojem liberalnem kopitu.

Ali pa so ti politični nemški kričači res liberalni? Jaz rečem da ne, in še pristavljam, da so vse drugo, samo liberalni niso! Kdo pa je prav za prav liberalen? Liberalen je tisti, ki ljubi svobodo čez vse, ki vsakemu želi in hoče dati, kar si on sam želi in ima. V resnici je tedaj le tisti prav liberalen, ki želi in privoši vsem narodom enako svobodo in pravico; ki dopušča vsaki opravičeni stranki in vsakemu društvu to, kar njemu po naravnem in državnem pravu gre.

Zdaj pa pogledjmo malo na čine in govore nekkih nemških krivih liberalcev, ali so oni pravega liberalnega duhá? Celó ne!

Rekel sem, da se krivih liberalcev ali liberaluhov naj več nahaja v nemških društvih; s tim vendar nisem hotel reči, da bi med Nemci ne bilo pravih liberalcev. Tudi med njimi je vrlih poštenjakov, ki hočejo, da vsak narod v Avstriji dobi jednake pravice, in take svobodnjake iz srca spoštujem, posebno če so ob enem tudi kat. cerkvi pravični.

Poglejmo zdaj, ali hočejo lažnjivi liberaluhi dati slovanskim narodom v Avstriji enako pravico, kakor jo vživa nemški narod? Ne! celo ne! — Slovani tirjajo vpeljanje svojega jezika v šole in urade, kar jim po postavi gre. — Nemci pa jim pravijo, kaj vaš slovanski ali slovenski jezik! Saj ga še ni; učite se nemški jezik, ta Vam bo koristil, saj je tudi vladni jezik nemški itd. In to bi bilo liberalno? — Vse boljše službe se podeljujejo Nemcem ali nemškutarjem, ki z njimi v eden rog trobijo. Nemci se nam po sili vrivajo za poslance, čeravno z našimi slovenskimi kmeti niti govoriti ne znajo. Kaj pa bi n. pr. Nemci rekli, če bi kateri naših se po sili vrival za poslanca na gornji Štajarski, ki pa nemški niti govoriti ne bi znal? Ali ga nebi takoj spodili ali kot norca zaprli?

Pri nas na Slovenskem je že tako daleč prišlo, da se Slovenci že na svoji lastni zemlji niti zbirati, niti veseliti, niti pogovarjati več ne smeje, ker se je povsod bati, da bodo od nemških ali nemškutarških najemnikov pretepeni. Vse to kaže, da Nemci delajo na to, da bi se vsa Cislajtarija ponemčila, da se naj vsi nenemški narodi samo njim vklanljajo, in vsak, ki se temu upira, je, kakor pravijo, neprijatelj svobode, napredka in celo neprijatelj vlade!!

Če tedaj Nemci v Cislajtariji posebno nam Slovencem ne privošijo tega, kar sami vživajo, kde je potem njih toliko razpita liberalnost?

Dalje nemški liberaluhi tudi postopajo krivo proti opravičnim strankam in društvom, posebno proti kat. cerkvi in duhovščini. Cerkev hočejo vzeti njene stare od Boga dane pravice, in se jim tudi sline cedijo po cerkvenem premoženju. Vprašam pa te liberaluhe: ali bi jim prav bilo, če bi nasproti katoličanje rekli: vi denarni velikaši, Rothschild in drugi — kaj je vam potreba toliko milijonov gotovega denarja? dajte ga nam, mi ga bomo boljše porabili, ali z njim plačali državne dolgove itd. Če bi katoličani takih želj imeli in tako govorili, kakor liberaluhi zastran cerkvenega premoženja vsak dan po svetu trobijo, mislim, da bi že bili vse one, ki se za sveto pravico kat. cerkve potezajo, že zdavno križali!

Premoženje komu po sili vzeti, je rop; rop pa ne sme biti niti v društvu, niti v državi, ker bi država, v kateri se posiloma grabiti sme, v kratkem morala razpasti. Tako ravnanje je božji in človeški pravici nasprotno, in toraj gotovo tudi ni liberalno.

Če dalje premislimo, zakaj da so prav za prav cerkev ločili od šole, in duhovnom vzeli nadvornišvo nad šolo, nobenega pravega vzroka najti ne moremo in ne hoté nam

pridejo na misel besede nekega slavnega pesnika, ki pravi: „Zamorec je svojo dolžnost storil, zamorec naj gré!“ Duhovni so šole osnovali in za nje skrbeli, dokler smo mi — liberaluhi nove dobe prirasli, zdaj jih več ne potrebujemo, tedaj zdaj proč z njimi! Res prav liberalno! Če pa vprašaš ljudi te baže, zakaj da hočejo z vso silo odstraniti duhovnike od šole, dobiš mnogokrat prav neumni odgovor: „duhovni hočejo ljudi samo poneumniti!“ t. j. oni nočejo ljudstva prav podučevati, temoč samo delajo na to, da ostane ljudstvo v temnoti nevednosti.

Vprašam pa vsakega človeka, ki še le trohico pameti ima: ali hočejo tisti ljudstvo poneumniti, ki že nad 1800 let po celem svetu ljudstva z velikim trudom podučujejo ne samo v pravi veri, temuč tudi v mnogih drugih koristnih stvareh? Vprašam prenapete nemške liberaluhe same: Kdo pa je bil prvi, ki je podučeval njihove predde v veri in pisavi? kako pa se zovejo njihove najstarejše in prve črke, s kterimi so se njih predstarši učili pisati in brati? Ali se ne zovejo te črke mniške črke ali mniško pisanje, ker so jih mnihi prvi sestavili iz grških in latinskih črk in jih imenovali frakturo* t. j. strene črke, ker se vidijo kakor da bi bile strene? Kdo pa so bili ti mnihi, ki so iznašli prve nemške črke? Ali so to morebiti bili kaki veliki nemški vodje ali knezi? Nikakor ne, temuč bili so duhovni, ki so stare Nemce učili pisati in brati; ali so jih ti duhovni tedaj hoteli poneumniti? Če še dalje pogledamo v nemško zgodovino, komu pa imajo zahvaliti Nemci svojo prvo literaturo, ali ne tudi duhovnim? Ali ni že v četrtem stoletju dal škof Ulfila po duhovnih prestaviti sveto pismo v nemški jezik, in ni li s tem prvi temelj postavil nemški literaturi? Ali je ta škot tudi hotel poneumniti stare Germane? Če dalje pogledamo zastran šol v nemško zgodovino in vprašamo, kdo da je prvi osnoval srednje in celo više šole, nam sopet zgodovina spričuje, da so to storili duhovni! Poglejmo n. pr. v statistiko mariborske gimnazije in bomo našli, da so jo prvi osnovali duhovni in sicer v Rušah in še le kesneje prenesli v Maribor; in taisto bi se dalo dokazati zastran mnogih drugih gimnazij po Nemškem in Slovanskem, da so je duhovni prvi osnovali. Ali je tedaj res, da hočejo duhovni ljudstvo poneumniti?

Rečem toraj vsem takim liberalnim kričačem nasproti, da, če katoliški misijonarji nebi prišli v temne hrastove loge, bi Nemci morebiti še dolgo bili živeli kot divjaki v medvedove kože zaviti po velikih hrastovih šumah, in bi bili kot divjaki živeli ob divjačini in ropu.

Vprašam dalje novošegne liberalce: kdo je najprej učil evropske Slované sv. kršansko vero, pisati in brati? Kako pa se pravi našim najstarejšim črkam in starodavni slovanski pisavi? Ali se ji ne pravi „Cirilica“, ker je nje početnik Ciril? Kdo pa je bil ta Ciril, ki je toliko dobroto storil celemu slovanskemu narodu? Ali je to morebiti kak velik slovansk knez ali vojvoda bil? Nikakor ne, temuč bil je ubog kristjansk duhoven in misijonar, ki je prišel iz Grškega v Bolgarijo, da bi tukaj podučil naše slovansko predde v sv. katoliški veri, v pisanju in branju. Ali je tedaj naš sveti apostelj Ciril hotel naše prednamce poneumniti? Ali se ni ravno takrat začela slovanska oliká?

Če bi še dalje hoteli pogledati v zgodovino drugih izobraženih narodov, bi ravno to našli, namreč da je luč sv. vere pravo izobraženje prinesla, da se je s krščanskim življenjem tudi poljedelstvo in sploh vsa omika začela. Če so tedaj duhovni više od 1800 let vedno podučevali narode v krščanski veri, pisanju, branju in tudi v drugih koristnih stvareh likali, če še dandanašnji tako med divjimi narodi v Ameriki, Aziji in Afriki delajo in sicer z velikim trudom in v nevarnosti svojega življenja: ali s tem ljudi neumneže delajo? — Če liberalci vsega tega ne vejo, naj pogledajo v zgodovino vseh narodov, in če še potem trdijo, da hočejo duhovni v šolah ljudi samo poneumniti, takrat njim samim pamet hira, ter so zares od prevelike liberalnosti zblaznili!

S tem, da so vzeli duhovščini ves upliv do šol, še niso liberaluhi čisto zadovoljni, temuč delajo na to, da bi se napravile brezverske šole, t. j. da se krščanski nauk nič več ne uči v šolah, ali pa, če bi se že učiti moral, naj ga učijo posvetni učitelji. Toda ljudje, ki zahtevajo, da se naj ne uči več sv. vera, morajo le biti sami brezverneži, in ti brez dvoma najhujši sovražniki vsega društvenega življenja,

in tedaj tudi države. Če namreč človek vero zapravi, če ljudje strahu božjega več ne poznajo, jih nobena moč več vladati ne more. Tako pa pride zdvijani rod v žalostno stanje, da bode neusmiljeno samo vladala moč silnejšega, in bo tlačil, kdor bo močnejši. Taki brezverneži so toraj največji sovražniki državam, ker brez prave vere in svobode ne more obstati nobena država, nobeno ljudstvo. Absolutizem in trinoštvo zamore nekoliko časa vladati, dolgo vendar v zdajnjih časih ne more. Pravi podlagi vsaki državi v zdajnjih časih ste le prava vera in svoboda. Vladarstvo, ki ne stoji na teh podlagah, se mora v kratkem zrušiti.

Če pa duhovni naših otrok ne bodo več učili sv. vere in spodobnega življenja, če jih ne bodo več učili spoznavati Boga, ki dobro plačuje in hudo kaznuje, bodo večji del odrastli brez vere, ker vlada jih tega učiti ne more, in v nobeni posvetni postavi se ne nahajajo besede; „Veruj samo v enega Boga!“ Postava kaznuje tata, ali nikjer ne podučuje ljudi: „Ne kradi!“ Vse to naj dobro premislijo tisti, ki hočejo brezverskih šol in kateri vedno kričijo: Proč z duhovnimi iz šol!

Kako strašno nemški liberaluhi napadajo slovanske rodoljube, slovanske narode in duhovne, beremo vsak dan po liberalnih časnikih. Vsak najmanjši pregrešek poberó in ga stokrat povišanega raztrosijo po časnikih. Takim ljudem bi se lahko reklo, naj pometajo poprej pred svojim pragom, saj imajo tudi toliko napak, da če bi je hoteli vse tiskati, bi imeli vsi tiskarji dan na dan obilno posla.

Vemo prav dobro, zakaj da nemškim liberalcem naše duhovništvo toliko mrzi. Zato, ker je slovenski narodnosti čvrsta podpora! Za tim grmom zajec tiči. So pa tudi, ki imajo drugih vzrokov, da se nekako duhovnov izogibljejo, ker se namreč bojé, da bi pred svetom imé zgubili, da so liberalni. To so strahopetneži, od katerih ni kaj posebnega pričakovati. Tužna nam majka!

Če tedaj nemški liberaluhi nočejo slovanskim narodom v Avstriji dati vseh onih pravic in svobode, katere vživa nemški narod v Cislajtaniji; če delajo na to, da bi se zatrla katoliška cerkev; če nočejo pripoznati drugim svobode, ampak hočejo svobodo le za se, ter vse, kar jim je na poti, posiloma zatirajo: nastane zares važno vprašanje: Kaj nam je storiti, da se vsemu temu grdemu postopanju v okom pride.

Jaz mislim to: Vsi tisti, katerim je mar za to, da bodo vživali vsi avstrijski narodi enake pravice in svobodo v najširšem pomenu; vsi tisti, katerim je mar, da se nam ohrani sveta katoliška vera; vsi tisti, ki hočejo, da se povrne zaželeni mir med narodi v Avstriji; vsi tisti, ki hočejo, da se ohrani še dalje naše lepo cesarstvo in spet močno postane; vsi tisti, ki hočejo, da spet pridemo do boljšega, vsi ti se naj tesno združijo in s združenimi močmi in z vsemi postavnimi pripomočki naj delajo proti sovražnikom narodnih pravic, sv. vere in prave svobode!

To skupno in v resnici občno koristno delovanje proti omenjenim neprijateljem, je lepi namen našemu konservativnemu političkemu društvu.

Neprijatelj je sicer strašna večina; to nas vendar naj ne straši, ker je naša stvar pravična, ktera prej ali slej zmaga mora, če smo le zložni in delavni! Krivičina stvar nima obstanka, pravična pa bo trajala na veke!

Vsi tisti, ki tedaj hočejo z nami delati da pridemo do boljšega, naj toraj pristopijo k našemu društvu, ki si je postavilo tako lepi cil in ktereга geslo je in ostane: „Vse za vero, domovino in cesarja!“

Gospodarske stvari.

Umni sadjorejec.

Bolezni sadnega drevja in njih zdravila.

Bršljin.

Tudi bršlin drevo zlo ujé, treba ga je tik tal posekati, in še korenine z vso skrbjo iz zemlje spraviti, potlej pa kakor dalješ po drevesu seže, ga iz debla strgati, in na zadnje

vse, deblo in veje, koder je bršlin bil, z apnom pobeliti, da se drevo spet omore.

Sentivost.

Sentivost je, kadar ktera veja ne raste in ne rodi, temuč kratke, košate mladike poganja, ki se močno od drugih vej razločijo, da je kakor metla ali gost grm, bolj dimnat od drugih in pobešen. Mraz je muzgo skazil, in to prikazen storil. Take veje se morajo gladko odžagati in rane zamazati in drevo bo ozdravelo. Na jablanah in črešnjah se take veje največkrat naredijo

Rija.

Rija vtegne biti v koreninah po vejah ali na listju. Če je drevo v mrzlo, železno zemljo vsajeno, in stoji v mokrem, začnejo naj pred male, potlej tudi veče korenine rijoveti, na koncih gnjiti, in drevo se suši. Pomaga se takemu drevesu posebno če je še majhno s tem, da se izkopa, bolne koreninice se mu prirejzejo, in se kam drugam prosadi. Če je pa drevo veliko, se zemlja okoli korenin odkopa, in bolne korenine prirejzejo, med železno se puhlična zemlja primeša, in nekaj vej odžaga. Tudi je dobro takemu drevesu s pepelom gnojiti. Če je pa rija v vejah in na listju, ki se naredi, če pridejo po vročini mrzle kaplje dežja, kar tudi sadju škodje, da ne dozori in prej odpade, ali pa je zgol grintovo, če ga je kaj ostalo; taki rijji ni pomagati: pravi se je: ožig ali palež.

Zmrzlina.

Po zimi drevo malokdaj zmrzne, prej pa ali pozno v jeseni ali zgodaj v spomladi; po zimi je muzga v drevesu že trda; zmrzne pa le vodena reč v njem, in še celo počí, ker ga led razženo. V jeseni drevo zmrzne, kadar še ima muzgo, in hud mraz nastopi, posebno po deževnem vremenu, ko je les moker; takrat tudi trta rada pozebe. V jeseni se temu v okom pride, če se mladike prikrajšajo na drevesu, kakor se to stori na trti, da sok nazaj stopi, in druge mladike bolj očvrsti; ali pa se mu listja potrga, da iz zraka živež zgublja. V spomladi pa pomaga, če se drevesu korenine dalje mrzle ohranijo, da ne ženejo, kar se zgodi; če se leda nad korenine naloži, ali pa brinjeve ali smrekine veje ali kak vejuik okoli debla nadeva, da korenine senco imajo, in se s tem muzga zadrží, da se pozneje gibati začne; ob enem pa tako ravnanje drevesu jako gnoji. Da korenine drevesa ne pozebejo, najbolj pomaga listje, ki se v jeseni razgrne okoli takega občutljivega žlahnega drevesa. V nevarnosti pozebsti so drevesa z bolj debelo sveršičjo, ktera stojijo v nizkem in mokratnem kraju, in so bolj zgodnja, kakor: orehi, breskve, marelice; taka drevesa se lahko s slamo obvežejo, da ne pozebejo.

Če pa se je spomladi mraza bati, ki pognani brst ali cvet umoriti žuga; pomaga včasí velik dim, ki se po dolih naredi, če se kaka reč, pezderte, vlažna slama, mokro veje vžge, da tleje in zgol dim dela; kadar ga sapa drugam ne žene, kder drevja ali vinograda ni. — Boljše pa je vzlasti nizka drevesa z rijuho pred solncem zakriti; ali pa z vodo tako drevo pred solncem poškopiti, ker voda zeblijno počasi taja. Zategadel so sadunosniki in vinogradi še tako v nizkih krajih, vselej najbolj zavarovani soper spomladanski mraz, katerih položaj ali lega je na zahodnji strani.

Če bi sad na drevesu v jeseni zmrznil, naj ostane do topljejeга časa; po tem se pa spravi v hladni kraj, kjer se sčasoma otaja, in dober bo za vsako rabo.

Medljivost.

Če listje začne rumeneti, in se sušiti tudi drevo neha rasti, to je: medljivost. Tu je treba pogledati; če so korenine do kake gnojnice prišle, bo tako drevo se posušilo, ker se mu muzga kazi. Če je pa drevo v mokroti, naj se mu po grabnih ali jarkih moča odpelja; če je preveč na suhem, naj se mu zemlja okoli večkrat pomoči. Morda pa so takemu drevesu miši korenine oglodale; po tem jih je obrezati, zamazati, in nekaj vej porezati.

Suhotica.

Ta bolezen v tem obstoji, da se drevo začne od vrha po vejah sušiti, sadje mu pred časom odpada, pa tudi listje